

Е-книга

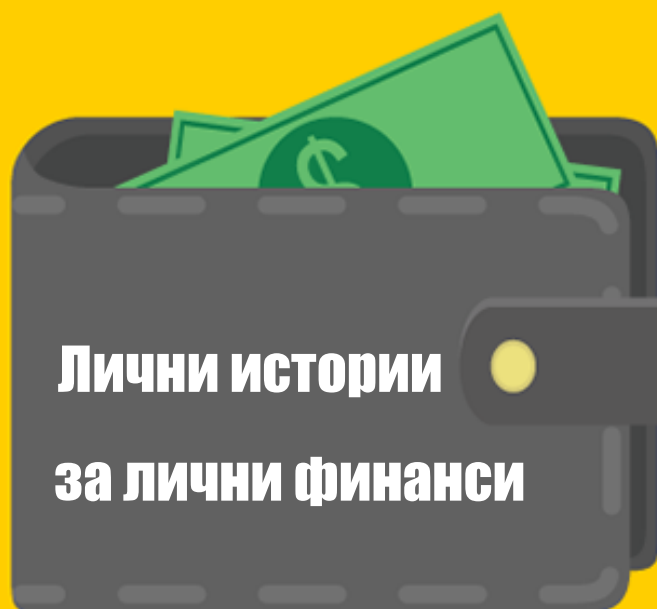
Стойне Василев

Личен финансов консултант и създател на

*Smart***Money**.bg
Управлявай умно парите си

Как да управляваме умно парите си

Разпространява се безплатно

Съдържание

Съдържание.....	1
За автора	2
Предговор	2
Образование и сертификати:	4
Трудов стаж	5
Сбъдването на една мечта.....	7
Личен финансов консултант	8
Какво е финансова грамотност и защо е важна тя?	9
Основи на личните финанси.....	11
Преглед на сегашното ви финансово състояние	15
Къде отиват парите ми?	20
Как да определим и постигаме целите си?	24
Как да се справим с дълговете си?	28
Застраховането или да защитим това, което имаме	32
Имам излишни пари. Къде да ги инвестирам?	35
Как да инвестирате умно в акции.....	38
Заклучение.....	41

За автора

Първо да ви се представя – казвам се Стойне Василев (приятелите ми казват Тони) и съм създател на най-популярния сайт за лични финанси и собствен бизнес в България SmartMoney.bg (<http://smartmoney.bg>). Освен това съм Мениджър Вътрешен одит в голям български холдинг.

Но, да започнем отначало - роден съм през 1980 година, като първите 6 години съм живял при баба ми и дядо ми в едно село с най-красивите хълмове и безкрайни ливади, които може да си представите.

Те са ме научили да съм честен, работлив, свободолюбив и да постигам това, което искам. По-надолу може да се запознаете как се е развил живота ми, какво съм учил, къде съм работил и защо точно аз съм написал тази електронна книга.

Предговор

Ще ви разкажа една и една история от казармата. Тя не се е случила на мен, а на баща ми, но мисля че е доста поучителна:

В първия му ден в казармата наредили в редица по един всички войници пред една висока 5 метра метална ограда (може и по-ниска да е била, неznam, но така казва). Командира на ротата им казал, че като им даде знак те трябва да се затичат към оградата, да се изкатерят по нея и да се прехвърлят от другата страна.

Няколко от войниците започнали да мрънкат, че това е невъзможно. Те веднага били наказани. Командира дал знак и всички се затичали и започнали да се катерят. Някои се мъчели 1-2 минути и се отказали. Те също били наказани. Накрая след 10-ина минути усилия и мъки останали само 3 войници, които били стигнали до средата на оградата. Между тях бил и баща ми. Командира махнал с ръка и казал „Стига толкова. Слизайте от оградата. Виждам, че имате желание, а това е най-важното!”.

Много е тъжно когато наблюдавам различни хора, които веднага се отказват, когато срещнат по-голяма преграда по пътя си. Дори не се затичват към нея. Просто си казват „Това е невъзможно да се преодолее”.

А вие от кои тип сте?

Ако не се отказвате лесно и винаги сте готови да опитвате нови неща, тази електронна книга е за вас. Управлението на личните финанси не е сложно, просто трябва да научите няколко лесни принципа, които да прилагате в различни ситуации. Разбира се, само с една книга, колкото и полезна да е тя, няма да станете финансови експерти, но колкото повече научавате, толкова нещата изглеждат по-ясни и по-лесно се справяте. Също като карането на колело, нали?

В тази електронна книга съм се опитал да синтезирам на едно място всички основни стъпки, които трябва да предприемете, за да управлявате по-умно парите си. В нея ще намерите и доста лични истории за лични финанси, които са се случили на мен или на мои близки и приятели. Надявам се, всеки от вас да намери нещо полезно в тази книга и това да е първата стъпка към финансовата ви свобода. Искрено ви го желая.

Приятно четене!

Образование и сертификати:

Техникум по икономика

Завърших техникума по икономика в родния ми град Перник през 1999 година в специалност „Банково, застрахователно и осигурително дело”. Там научих за първи път основните принципи на икономиката и бизнес процесите по време на един от най-трудните периоди за България за най-новата ни история (Виденовата зима, хиперинфлацията, финансовите пирамиди, замразяване на кредитирането, скока на долара и други). Това ми показа, че за да има успех един човек, трябва много добре да знае как да управлява парите си и как функционират финансовите пазари.

Бакалавър по Счетоводство и контрол

Бакалавърската си степен придобих в Югозападния университет от 1999 год. до 2003 год. Имах щастието да ми преподават едни от най-добрите професори по счетоводство, финанси и контрол.

Магистър по Корпоративен мениджмънт

Придобих магистърската си степен от Стопанската академия в периода 2005 – 2006 год. Програмата беше онлайн базирана (една от първите в България) и изключително практически насочена с много казуси, които се решаваха от членове на виртуални екипи, базирани в България, Сърбия и Румъния.

Certified Financial Services Auditor (CFSA)

Сертифициран одитор на финансови услуги станах през 2012 година с полагането на изпит в 4 основни дисциплини: банково дело, пенсионно осигуряване, инвестиционна дейност и застраховане. В тези дисциплини се изучават в дълбочина всички продукти, предлагани в посочените области, както и законодателните рамки, които ги регулират. Този сертификат ми донесе повече увереност в разбирането за условията и начините, при които се предлагат финансовите продукти.

Трудов стаж

ПроКредит Банк (България) АД

Това беше първата ми работа само няколко месеца след университета. Процеса по подбор беше наистина много тежък и за едно място се бореха около 100 човека. Там съм работил от септември 2003 год. до март 2005 год., първоначално като Експерт „Потребителско кредитиране“, а впоследствие и като Кредитен експерт МСП.

Райфайзен Банк България ЕАД

В тази банка съм работил като специалист „Корпоративни кредити“ в периода от март 2005 год. до декември 2005 год. През този сравнително кратък срок успях, заедно с моите колеги да изградим един напълно нов клон в идеалния център на София. Привлякохме много клиенти, главно от държавните институции, но и много МСП и големи корпоративни клиенти. Портфейлът от кредити, който управлявах беше около 3 милиона евро.

БДО България ООД

Работих в БДО от декември 2005 година до август 2007 година. В тази компания за първи път разбрах какво е одит. Въпреки, че е БДО не е много популярна в България, тя е 5-тата по големина мрежа от счетоводни и консултантски фирми в света. Първоначално там работих като Асистент одитор, а след това и като Старши одитор. Бях отговорен одитор за клиенти като най-голямата финансова група - ТВІ Group, най-голямата пенсионно-осигурителна компания - ПОК Доверие, ЗАД Булстрад, Еріq ЕА (компания с оборот от над 300 милиона лева), Melexis (с оборот от над 100 милиона лева) и други.

Ърнст и Янг Одит ООД

Компанията е една от „Големите четири“ (Big 4) одит и консултантски фирми в света. В нея работих като Старши одитор в периода от август 2007 год. до ноември 2008 год. Основните ми задължения там включваха цялостно управление на ангажиментите, наставляване и управление на одит екипа (от 3 до 5 души, в зависимост от сложността и големината на одитните клиенти), оценка представянето на членовете на екипа. Следене на развитието им и техните нужди от допълнителни знания и умения и други. Там бях отговорен одитор за клиенти като Societe

Generale Експресбанк, ING Пенсионно осигуряване, ING Животозастраховане, SOGE Life, като и подготовка за продажба на голяма българска банка.

ДЗИ АД

В ДЗИ, която е най-голямата и най-старата застрахователна компания в България (основана е 1946 год.) започнах работа през ноември 2008 година, малко след придобиването ѝ от белгийската финансова група KBC. Първоначално като Вътрешен одитор, а впоследствие и Главен вътрешен одитор и Ръководител на отдел „Вътрешен контрол”.

Голям български холдинг с фокус върху бързооборотните стоки

В този холдинг работя като Мениджър Вътрешен одит от месец октомври 2013 година и отговарям за цялостната дейност по управление на тази функция.

Освен изброените занимания съм вещо лице към Софийски градски съд по съдебна финансово-икономическа експертиза, имам право да съставям финансови отчети, съгласно Закона за счетоводството и съм член на Института на вътрешните одитори в България.

За да завърша тази професионална биография, ще кажа, че съм семеен и имаме една прекрасна дъщеря – Карина, която се роди в края на януари 2014 година.

Сбъдването на една мечта

От първия ми досег с финансите през 1995 година, досега съм помогнал със съвети на хиляди хора да управляват по-умно парите си и на стотици малки фирми да подобрят и развият бизнеса си.

През 2010 година реших, че има какво да споделя със света и си направих блог, който се казваше просто Блогът на Бат' Тони, като името идваше от студентските ми години, когато всички в компанията си говорехме на Бат', независимо от това от възрастта. На 30 юни публикувах първата си статия *And now we wait...* (или грешките при започване на бизнес). Тя беше вдъхновена от скорошния фалит на бизнеса на мои близки и това беше индиректен съвет към тях. През първите две седмици имаше само двама читатели ☺, след което статията много се хареса на Тодор Христов и той я публикува в NovaVizia.com. Коментарите заваляха, както и трафика към моя блог.

Следващите статии също бяха в тази насока. Постепенно включих материали за мениджмънт и за управлението на човешките ресурси. Започнах да се интересувам все повече от web-дизайн и няколко месеца по-късно прехвърлих сайта от Blogger на собствен домейн – www.BatTony.com.

Покрай писането на статии присъствах на много събития свързани със стартирането на бизнес, продажби, маркетинг и други. На едно от тях, ми дойде идеята да направя сайта като електронно списание с много различни категории, свързани със собствен бизнес и лични финанси. Така, в началото на 2012 година промених изцяло дизайна на сайта и започнах да пиша по-често на различни финансови теми. Новото име дойде от само себе си – Финансовите съвети на Бат' Тони.

В началото на 2013 година реших моя онлайн проект да премине на следващото ниво. Така на 24 май същата година се роди SmartMoney.bg с професионален дизайн; повече статии, стажантска програма, в която се включиха много млади хора; повече автори, които пишат на различни теми и така мечтата ми да помагам на повече хора да управляват умно парите си е на път да се сбъдне.

Другата ми голяма мечта е да организирам за първи път в България цялостен курс по управление на личните финанси, но с правилните хора и това ще стане.

Личен финансов консултант

Както вече споменах, още от 1995 година помагам на близки и приятели да се справят по-добре с парите, да си увеличат доходите, а предприемачите – да управляват по-добре бизнеса си. Всичко това се превърна в една странична дейност, която ми носи допълнителни доходи – от 2011 година съм професионален Личен финансов консултант. Придобитите знания и умения не бяха достатъчни, за да предложа качествени услуги на моите клиенти и затова прочетох хиляди страници материали по темата, преминах много допълнителни курсове по управление на личните финанси, инвестиции, пенсионно осигуряване, данъчно планиране и други в България и в чужбина, като най-значимия беше този на Калифорнийския университет – Планиране на личните финанси на професор Avi Pai, CFP®, CRPC®, AIF®.

Но, какво е Личен финансов консултант? В живота на всеки човек има много събития. По-важните от тях са: избор на основно училище и първия учебен ден, средно образование, влизане в университет, започване на работа, купуване на жилище, встъпване в брак, отглеждане на деца, започване на собствен бизнес и пенсиониране. Общото между всички тези събития е, че те имат финансова страна и трябва да бъдат планирани от вас или от вашите близки (родители, баби, дядовци или други). Освен това, парите са част от нашето ежедневие, независимо дали го искаме или не.

Именно, това е ролята на Личния финансов консултант – да ви съветва и подготви за важните събития в живота, за да може вие да се фокусирате само върху положителните емоции, свързани с тях. Какво по-хубаво от това да сте осигурили средства вашето дете да може да учи в престижен университет, като така създавате необходимите предпоставки, то да стане успешен мениджър, предприемач или хирург.

Личния финансов консултант, освен съветник е и личен треньор (или коуч, както е известно напоследък), който открива пред вас, стъпка по стъпка, един нов свят – този на финансите. Разказва ви за основните принципи при управлението на парите, стойността им във времето, за паричните потоци, какво представлява годишния процент на разходите по кредити и много други, но най-вече ви предлага честна (безпристрастна) и разбираема информация за продуктите, предлагани от различни финансови институции.

Какво е финансова грамотност и защо е важна тя?

Независимо от възрастта или сегашното си положение, всеки от нас има мечти и житейски цели. Разликата между тях е планирането. За целите казвам, че са мечти с крака, които ще ви отведат някъде. Те ви карат сутрин да се събуждате с желание да ги постигнете. Те могат да бъдат малки, като да отидете на шопинг през уикенда, но могат и са големи и значими, като успешен бизнес, добро образование за вас и децата ви, просторен и уютен дом или почивка на екзотичен остров. Общото между всички цели е, че те имат някакво финансово измерение и трябва да имаме пари, за да ги финансираме.

Парите, обаче, както и другите блага на Земята са ограничени и най-вече неравномерно разпределени. Това означава, че ни трябва достатъчно финансови знания и умения, за да вземем най-добрите решения и богатството ни да се увеличава, което ще позволи да постигнем целите си.

Финансовата грамотност е един набор от придобити знания и усвоени умения за финансите, които ни помагат да вземаме рационални решения или да се допитахме до компетентен специалист, когато те не достигат, за да повишим благосъстоянието си.

Защо е важна финансовата грамотност?

Ние живеем в един различен свят, много по-сложен и динамичен от света на нашите родители. Всяка една житейска ситуация, в която попадаме, като избор на университет, нова работа, раждане на дете, покупка на автомобил или жилище, изисква от нас да вземаме финансови решения. В същото време, океана от финансови продукти е огромен и те стават все по-сложни, по-рискови и променящи се. За разлика от миналото, отговорността за нашето бъдеще, здравето ни и достойните ни старини става наша грижа, а не на държавата-майка.

Тази нова реалност във века на технологиите и огромния обем информация, която ни залива всеки ден, изисква от нас нов вид знания за финансите и умното им управление, които отиват отвъд нещата, на които са ни научили нашите родители. Така, финансовата грамотност се е превърнала в една от основополагащите умения на човека от 21 век, защото качеството ни на живот и това, какво ще постигнем в него зависят до голяма степен от нея.

Има ли връзка между финансова грамотност и благосъстоянието?

Много проучвания, направени през последните години от редица престижни университети и научни институти сочат пряката зависимост между финансовата грамотност и благосъстоянието на отделния човек. Хората, усвоили уменията да разбират основополагащите принципи на финансите, в повечето случаи взимат по-добри решения за управлението на личните си финанси, които увеличават благосъстоянието им във времето и се раздават на един по-смислен живот, базиран на основните човешки ценности.

По-високата финансовата грамотност на населението в една страна води до увеличаване на пазарния растеж и икономическия просперитет. Финансово грамотните потребители чрез своя рационален избор създават условия за повишаване на конкуренцията, за развитие на новосъздадените иновативни фирми и за повишаване качеството на обслужването и предлаганите стоки и услуги.

Каква е финансовата грамотност на българите?

Финансовата грамотност на хората в най-бедната страна в ЕС – България е на доста ниско ниво. Потвърждава го и проучването на ING, направено през 2011 година. Ето част от изводите:

- Ниска самооценка за финансовата си грамотност. Около 60% от анкетиранияте заявяват, че не управляват добре парите си. Само 8% от хората смятат, че се справят много добре с финансите си. Особено смущаващ е факта, че младите хора до 25-годишна възраст са се определили като групата с най-слаби познания за парите, а точно те са бъдещите активни потребители на финансови услуги.
- Само базови знания за управлението на личните си финанси. 62% от анкетиранияте имат оценка „слаб” и „среден” на направения тест за финансова грамотност.
- Хората с по-високи доходи са по-добре подготвени. Връзката между финансовата грамотност и нивото на получаваните доходи е потвърдена и в това проучване. 75% от хората с доходи до 500 лева на член от домакинството имат слаба и средна оценка на теста.
- На въпроса „Какво Ви пречи да управлявате по-добре парите си?”, около 50% от хората са отговорили, че е твърде сложно, не знаят от къде да започнат и от къде да получат помощ. Липсата на време е следващия по ред отговор.
- Около 54% от хората нямат заделена сума, а 25% имат спестявания, с които да покрият разходите си само за 1 месец напред. Около 14% от анкетиранияте имат

сума, която ще им стигне за максимум 3-4 месеца, ако останат без доходи. Под 2% от хората имат спестени пари за над 1 година.

- 57% от хората следят семейния си бюджет наум, а 27% си записват само големите разходи.
- На въпроса „Представете си, че месечния ви доход намалее с 20%. Какво бихте направили, за да се вмените в рамките на семейния бюджет?“ 59% от хората са отговорили, че ще спестяват енергия!
- Под 1% от хората притежават някакъв инвестиционен продукт.

Основи на личните финанси

Дори да имате някакво финансово образование, най-вероятно не ви остава време да се занимавате активно с управлението на парите си, като под управление нямам предвид само да плащате сметките и да давате на децата по 5 лева за закуска всеки ден. Активното управление на личните финанси включва теми като определяне на текущото финансово състояние, определяне на цели, изготвяне на бюджет, анализ на похарчените средства и други.

Но, дори да сте определили финансовите ви цели, след това трябва да изберете буквално от хиляди възможности за инвестиции и спестяване. Следващия проблем, който възниква е, че информацията за тези инвестиции е често написана на неразбираем за вас език, а „съветите“ на хората, които ги продават са подвеждащи и в техен интерес. Те също така разглеждат тези инвестиции сами за себе си, без да вземат предвид останалите елементи от управлението на личните финанси, както и основните цели в живота на всеки човек като образование, купуване на жилище, пенсиониране и други.

Аз мисля, че всеки трябва да работи това, от което разбира. Дори да имам някакви познания за това как се ремонтира автомобил, предпочитам да откарвам колата си на сервиз, където хората си изкарват хляба с това. За съжаление, в България все още няма много консултанти по лични финанси, затова **ще трябва сами да се научите да управлявате парите си.**

А това става по същия начин, по който се научихте да карате колело – постепенно, първоначално с помощни колела, много падания и изправяния. За финансите ви това означава да четете и да прилагате на практика наученото. Добрата новина е, че след като веднъж се научите да се справяте с финансите си, това ще ви остане за цял живот. А и никога не е късно да започнете.

Ще ви разкажа една лична история. През 1995 година тъкмо бях влязъл в Техникума по икономика в родния ми град. Тогава имах един учител по Финанси, който ни казва, че нещата в икономиката не вървят на добре и парите ще се обезценят (явно много хора са го знаели). Затова трябва да се ориентираме към някаква по-стабилна „инвестиция“, като златото, германската марка или американския долар. Така и направих – всяка стипендия и всяка по-голяма сума, която получавах започнах да „обръщам“ в долари.

По това време (1995 год.) баба ми и дядо ми бяха на около 65 години, вече пенсионери. Горедолу по това време получиха известна сума пари от продажба на наследствен имот, както и от продажбата на земеделска техника. Питам ги какво ще правят с парите и те ми казаха, че ще ги внесат „на книжка“. Това означаваше спестовен влог с ниска лихва в ДСК.

Тогава им обясних как нещата ще се влошат и парите ще се обезценят, затова моя съвет е да си купят долари с тези пари. Не бяха много съгласни, най-малкото защото никога преди не бяха виждали американски долари. С големи усилия ги накарах да обърнат половината от сумата. Дойде 1996 год. и останалото е история. Само ще кажа, че другата половина от парите (с която можеше да си купиш апартамент) след няколко години, когато я изтеглиха от ДСК се равняваше на 50-60 лева сегашни пари. Изводът е, че никога не е късно да започнеш да управляваш добре парите си.

Някои хора са щастливци и научават основните принципи за парите и тяхното управление още като малки в семейството. Други никога не се научават, а трети се научават по трудния начин – с много скъпоструващи грешки. Аз съм един от тези първите. Родителите ми ме научиха на основните принципи за изкарването, управлението и спестяването на пари, още преди да тръгна на училище. Другото нещо, което ми помогна беше това, че имам по-малък брат. Когато бяхме малки, родителите ми даваха пари, за да купувам разни неща за вкъщи или сладолед за мен и за брат ми. Това ме направи отговорен.

След това дойде времето на купоните за храна. За всяко нещо трябваше да се редиш (от там мразя опашките). Обикалях всички квартални магазини, за да купя захар, олио, брашно и други. Дори от така любимите ми царевични пръчици даваха само по две пакетчета, които трябваше да разделя с брат ми :). След това, когато влязох в Техникума по икономика, разбрах и останалите неща за управлението на парите, като това как функционират банките, застрахователните дружества, пенсионните фондове и други.

Следващите уроци научих през 1996-97 година и Виденовата зима. Инфлацията беше стигнала до 310%. Не знам как ви се вижда това от сегашна гледна точка, но за тези, които са я преживяли със сигурност е оставила ярък спомен. Общата заплата на майка ми и баща ми тогава се равняваше на не повече от 25 долара. Цените растяха буквално за часове, нямаше никаква сигурност. Не сме гладували, но и нямаше пари за нищо излишно. След като нещата се стабилизираха до известна степен в началото на 1997 год., си обещах, че ще науча всичко за парите и тяхното управление, за да съм подготвен, ако тази ситуация се повтори.

В същото време, Виденовата зима беше рай за хората, които разбираха какво се случва и бързо се ориентираха в обстановката. Много хора купиха по няколко жилища със заеми в лева, които погасиха за месеци. Други станаха богаташи буквално за един ден. Един от тези хора беше съседа ми, който беше изтеглил заем, за да купи 2 камиона с олио директно от производителя на ниска цена. Тъй като то беше дефицитно, се разграби буквално за часове. Спомням си случката, като че ли беше вчера. Стотици хора са се скупчили около камиона, блъскат се и всеки иска да купи 2-3 бутилки олио, независимо от цената.

Малко се отклоних, но беше важно да отбележа, че и преди е имало кризи, както и хора, които са спечелили от тях. Но, нека продължим. В много семейства темата за парите е тема табу. Родителите не запознават децата им със семейния бюджет и за какво се харчат парите. Те си мислят, че тази тема е само за възрастни и не искат да обременяват децата си с нея. Но децата разбират за парите, и то по най-неподходящия начин – когато започнат семейните скандали, свързани най-вече с липсата на пари. Така, в тяхното съзнание те ги свързват само с негативни емоции.

Следващата причина, поради която темата за управлението на личните финанси е толкова важна е, че тя не се преподава в училище. Няма е такъв предмет по времето на моите родители, нямаше и по мое време, няма и сега. Приема се, че родителите са тези, които трябва да учат децата си как да управляват парите си. За съжаление, те не са подготвени за това и могат дори да навредят на децата си. Представете си родители, които получават високи заплати, но не могат да спестят нищо. Или такива, които при всяко неразбирателство в семейството или друг проблем се утешават, като купуват скъпи вещи. **Такива родители могат ли да учат децата си как да управляват личните си финанси?**

В други случаи, родителите имат правилен подход, но децата правят точно обратното на това, което ги учат (случвало се е на всеки). Например, ако родителите обмислят всяка покупка и отделят значителна част от техните доходи за

спестяване, децата им често пъти се противопоставят на тези ограничения и изразават като прахосници, които харчат за безсмислени неща всеки спечелен лев.

Както споменах по-нагоре, в България все още не е осъзната нуждата от консултанти по лични финанси. Въпреки, чу у нас всеки втори висшист е с икономическо образование, хората които наистина разбират от това, са много малко. Специалистите, които работят в банки и други финансови институции, не могат да ви предложат всички начини за управление на парите и инвестиране. Например, служителите на инвестиционния посредник ще ви предложат да си купите акции от новия им взаимен фонд, без да се интересуват, че имате голям заем с много висока лихва.

Също така, няма никаква гаранция, че тези служители ще ви предложат най-изгодния за вас продукт. Те ще се опитат да ви продадат продуктът, който е най-изгоден за тях – с най-висока комисионна или който ще им донесе най-висок бонус. Това е нормално човешко поведение. Ако комисионната, която ще получат за продукт А е 10%, а за продукт Б е само 2%, кой продукт мислите, че ще ви предложат?

Знаете ли, че в Англия и САЩ има много дела, заведени от излъгани хора, които получават милиони като обезщетение за изпуснати ползи. Например наскоро четох, че в Англия възрастно семейство е осъдило компания за над 80 млн. паунда, защото преди близо 20 години специалист от тази компания ги е убедил да инвестират в пенсионен фонд, предназначен за хора, току що завършили университет, а не за 40-годишни, каквито са били те тогава. В България скоро няма да има такива дела, така че няма кой да ви обезщети, ако не сте избрали правилния продукт и сте загубили хиляди левове.

Много хора ми казват „Какви лични финанси, какви 5 лева? Едвам свързвам двата края”. Те вярват, че ако получават по-високи доходи всичките им проблеми ще се решат от само себе си. Това, обикновено, не е така. А и за тях е още по-важно да се научат да управляват парите си, колкото и малко да са те, защото в края на месеца те няма да получат високата заплата, с която да оправят допуснатите финансови грешки. От моя опит, мога да кажа, че и хората с доходи над средните, също имат финансови проблеми, и то не малки.

Робърт Кийосаки разказва в неговите книги за т.нар. „Омагьосана въртележка”. Той казва, че много хора подадат в нея, след като завършат образованието си. Тя се състои в следното: колкото повече работиш, толкова повече получаващ, но и толкова по-големи и по-скъпи неща си купуващ. След това се налага да работиш

още повече и да теглиш още по-големи кредити, за да си позволиш още по-скъпи играчки и така живота ти минава в тази въртележка, от която трудно се излиза. Именно тази въртележка беше в основата на сегашната криза.

И накрая ще кажа, че в тази финансова криза, която ще продължи още доста години, когато работните места изобщо не са сигурни, е още по-важно всеки да изгради за себе си правилните финансови навици. Те ще ви преведат през важните събития от вашия живот в добро финансово здраве и ще ви помогнат да достигнете до така желаната финансова свобода.

Преглед на сегашното ви финансово състояние

Най-важното нещо, за да стигнете до някъде (до финансовата свобода или до кварталното кафе) е да знаете къде точно се намирате. Ако нямате представа къде сте в момента, няма карта на света, която да ви покаже как да стигнете до целта.

Що се отнася до личните ви финанси, знаете ли какво е текущото ви финансово състояние? Кога за последно правихте преглед на вашите финансови цели, на активите и пасивите ви и на месечните ви приходи и разходи? Знаете ли каква е сумата на натрупаната лихва по вашия депозит към днешна дата? Ако сте като повечето хора, сте правили подобен преглед или никога, или преди много време. Няма проблем. Никога не е късно да го направите, а днес е най-подходящия ден за това.

Нетна стойност или нетно богатство

Сега, трябва да определим къде се намираме в момента по отношение на личните ни финанси. Най-добре може да определим това като изчислим нашата нетна стойност (**net worth**). Това е много важен показател, който ще ни ориентира как са се отразили досегашните ни решения на финансовото ни състояние. Той не е финансова оценка на живота ви и не трябва да сравнявате вашата нетна стойност с тази на съседа ви. Сумата, която получите ще ви трябва в следващите уроци само, за да видите вашия напредък. Нетната стойност се изчислява към даден момент (не период) по следния начин:

Нетна стойност = Сумата на активите – Сумата на пасивите (задълженията)

Активи

Най-общо активите са всичко, което притежавате и може да се превърне в реални пари. Тук се включва жилището ви, колата, мебелите, парите в брой, депозитите, акциите, земеделска земя, техника и други неща, които може да продадете за сравнително кратък период. На много места съм виждал, че в изчисляването на нетната стойност се включват само финансовите активи, но това е много едностранно. Ако аз имам нужда от голяма сума пари и няма от къде да я намеря, ще се наложи да продам автомобила и дивана, например. Така че, аз ви препоръчвам да включите всички ваши активи при изчисляването, независимо дали имате намерение да ги продавате или не. Така ще получите по-пълна картина за нещата и ще може да взимате по-информирани решения.

В активите не се включват бъдещи доходи като натрупаните средства по вашата партия в пенсионния фонд или наследство от роднина, на който сте единствен наследник. Причината е, че ако ви трябват спешно пари, не може да разчитате на тях.

Пасиви (задължения)

Пасивите или задълженията включват всичко, което дължите – от ипотечния кредит до 5-те лева на Жоро за обяда вчера. Те се изчисляват малко по-лесно. При изчисляване на нетната ви стойност взимате задълженията към текущия момент, т.е. колко ще дължите на банката, ако погасите кредита си днес. Това включва главницата плюс разходите и таксите по погасяването на кредита.

Вторият урок от модул „Лични финанси” на онлайн курса „Пътят към финансовата свобода” е за дълговете, заемите, кредитите или както искате ги наречете. Те са част от нашия живот и финанси, затова в този урок ще се запознаем с видовете дълг.

Защо взимаме пари назаем или теглим кредит от банката? Най-често го правим, защото нямаме достатъчно пари, за да си купим нещо, което искаме или от което имаме нужда. Например жилище. Ако искате хубав двустаен апартамент в добър квартал в София, ще ви струва минимум 120,000 лева. Не много хора имат толкова спестени пари, затова с един ипотечен кредит вече може да си позволим това жилище.

Лошото при покупката на ново жилище е, че емоционалните мотиви надделяват. Почти никой не гледа разумно на такава покупка. Всеки иска неговото жилище да е

по-голямо и в по-добър район от това на родителите му и приятелите му (май типично по български, заради исторически причини). Хвърля се в един ипотечен капан за 30 години напред и...след това започват проблемите. Преди няколко дни гледах репортаж за поредния човек, който е сложил край на живота си, заради невъзможността да изплаща кредитите си.

А какво ще кажете за нова кола? По телевизията ваят реклами за нови автомобили с огромни отстъпки и безплатно допълнително оборудване. Въпреки че, някои хора могат да си позволят покупката в брой на такава кола, да предположим, че вие не сте от тях. Тогава, какво ще направите? Ще вземете ли заем по същия начин, както за жилището?

Употребявана или кола на лизинг

Въпреки че, аз съм противник на покупката на нов автомобил (специално за България и пътищата у нас), има много хора, които си мислят, че ще си купят нова кола и ще забравят за поддръжка поне 7-8 години (3-5 години в гаранция и после още няколко 😊). Това, разбира се, не е вярно или поне не напълно. Мога да ви разкажа много истории за проблеми с гаранционни автомобили, но за тази тема ще има отделен урок.

Та, тези хора отиват в някоя лизингова компания или при вносителя на съответния производител на автомобили, за да разгледат какво се предлага. Продавачите веднага ви качват в колата и правите един тест драйв. Те много добре знаят, че най-силната реклама не е по телевизията или в интернет, а когато потенциалния купувач „пипне“ и усети продукта (а в този случай и тества). По време на това опознавателно кръгче, продавача рисува картини в съзнанието на купувача, като „с колата на вилата“ или „на море“.

В шоу-рум-а убеждаването продължава. Продавача „разбива“ месечната вноска на 30 дни и се получава „само по 15 лева на ден“. Това е нищо, в сравнение с удоволствието да карате тази кола години наред без да ви създава никакви проблеми“ са финалните му думи. Вие се подписвате на някакви неразбираеми документи със сложни термини и колата вече е ваша (образно казано, защото тя не е). Честито!

Сигурно много от вас са били в подобна ситуация. Аз, също. За една бройка да си купя кола, която беше над моя стандарт и месечните вноски щяха, ако не да ме затруднят, поне сериозно да нарушат финансовото ми здраве. Но, месечната вноска е само една част от общите разходи. Продавача, най-вероятно е „забравил“ да ви

каже, че новата кола трябва задължително да има застраховка „Пълно Каско” при точно определен застраховател (който може и да не предлага най-добрите условия за вас).

Данъкът в България за нови автомобили също е много по-висок, отколкото за по-стари (което няма никаква логика, но това е друга тема). И накрая, не всяка повреда се покрива от гаранцията, а за да важи тя трябва да подменяте някои части и консумативи в официалния сервиз на марката, където цените са в пъти по-високи от друг добър сервиз.

Този пример няма за цел да ви откаже от покупката на нов автомобил, а само да обмислите внимателно едно такова решение. Трябва да прецените дали може да си позволите такава покупка и дали тя няма да ви затрудни финансово. Оказионите на лизинговите компании и официалните вносители са пълни с коли, върнати от лизинг.

Сигурност и дълг

Ще ви разкажа една лична история. Покупката на сегашната ми кола беше по-скоро емоционална. Сега съм много доволен от нея и пак бих я купил, но преди няколко години мотивите ми бяха съвсем различни. Тогава карах много бърза, но не толкова сигурна кола със задно предаване (шофьорите ще ме разберат). Това го усещах особено през зимата, когато колата не беше толкова стабилна на завои.

Горе-долу по това време се случи нещо. Един приятел беше катастрофирал тежко – челен сблъсък с пиян шофьор, който навлиза в неговата лента. Той и жена му са останали живи, най-вече благодарение на автомобила – доста солиден Мерцедес.

След тази случка реших да продам старата кола и да си купя по-сигурна. Харесах си една с доста екстри и три-буквени означения като ABS, ESP и други, като най-голямата беше задвижването – 4x4. Продадох старата кола, но не ми достигаха около 4 хил. лева. Единия вариант за финансиране беше да изтегля част от депозита ми, а другия – овърдрафт със сравнително ниска лихва. Избрах овърдрафта с идеята до 1 година да го погася, но се получи така, че за близо 2 години бях изплатил не повече от 1,000 лева. Все се намираше нещо по-важно от връщането на овърдрафта, а и никой не ме караше да го погасявам, защото лихвата си течеше. Ако не бяха едни извънредни доходи, можеше и до ден днешен да изплащам новата ми (употребявана) кола.

Почивка на кредит

Ами почивките и екскурзиите? Ако вземете от кредитната карта или от овърдрафта 1,000 лева за почивка в Гърция, парите просто изчезват. Наистина, остават спомените, но те ще избледнеят с всяка вноска по кредита, която влошава финансовото ви състояние. Не ме разбирайте погрешно. Аз обичам пътешествията, но си позволявам само такива, за които имам спестени пари. В противен случай, ако трябва да изплащам една екскурзия много месеци, след като съм се върнал от нея, няма да я свързвам само с приятните изживявания.

Защо ви дадох тези примери ли? За да можете да направите разликата между добър и лош дълг. Въпреки че, дългът си е дълг, добрия заем е по-скоро инвестиция (подходящо жилище, добро образование, по-сигурна кола), докато лошият е този, който се използва за потребителски цели и няма да ви донесе никакви приходи (или да ви спести разходи) в бъдеще.

Казано с други думи, добрия дълг е този, с които финансирате нещата, от които наистина имате нужда или ще ви донесат ползи. Лошият е за неща като по-голям телевизор, по-хубав телефон, почивка в чужбина и други. Не казвам, че не трябва да си купувате тези неща. Просто, съвета ми е да ги купувате САМО, когато можете да си ги позволите със собствени средства, а не със заем.

Един от показателите, които може да използвате, за да разберете дали имате прекалено висок лош дълг (за стоки като дрехи, почивки и други) е съотношението между лошият дълг и годишния ви доход.

Колко лош дълг можете да поемете

Например, ако сте изтеглили от кредитната карта 4,000 лева за почивка в Испания и 3,000 потребителски кредит за 50" LED телевизор, а годишният ви доход е 12,000 лева, то лошият дълг ще е 58% от годишния ви доход. Според мен този дълг трябва да е 0%, но на доста места се казва, че „здравословната“ граница за вашите лични финанси е до 10%. Стигне ли този процент до 25%, вие имате сериозни финансови проблеми и бързо трябва да ги решите. Ще видите как в някой от следващите уроци.

Сигурно сега ще ме питате какво е подходящото ниво на добрия дълг? Отговорът е зависи. Зависи от много неща. Ако разликата между два университета в цената на техните MBA програми е 10,000 евро, но след като завършите, „по-скъпата“ програма ви гарантира по-високи доходи, е нормално да вземете кредит, за да финансирате по-печелившата в дългосрочен план магистратура.

А сега, нещо за домашно

Сега е време и вие да изчислите съотношението на лошия дълг към годишния доход на вашето домакинство. Съберете всички заеми и кредити, с които сте купили потребителски стоки (не инвестиционни) като нов телефон (който реално не ви трябва), нова кола на лизинг (по която разходите са повече от ползите), онзи тренажор на изплащане (който не ползвате и само заема място), и ги разделете на годишния доход на вашето домакинство. Какво се получи? Под 10%? Над 25%?

Къде отиват парите ми?

След като разбрахме как да определим финансовото си състояние и каква е разликата между добър и лош дълг, дойде време и за отговор на въпроса „Къде отиват парите ви и дали можете да ги харчите за по-полezni и стойностни неща?“.

За начало ще ви разкажа една притча, която прочетох наскоро и е много подходяща за тази тема. Тя е: На лекция по философия професорът застава на катедрата, изпълнена с различни предмети. Тогава взема голям празен буркан и го напълва с топки за голф. Пита студентите дали съдът е пълен. Те отговарят утвърдително.

После професорът взема една кутия с камъчета и я изсипва в съда, разклаща го леко и камъчетата се наместват между топките за голф. И отново пита студентите дали съдът е пълен. Те пак отговарят утвърдително.

Сетне професорът взема кутия с пясък и я изсипва в съда. Естествено пясъкът запълва всичко. Той пита още веднъж дали съдът е пълен. Студентите отговарят с еднотушно „да“.

- Сега – казва професорът- искам да ви кажа, че този съд представлява вашият живот. Топките за голф са важните неща във вашия живот – семейството ви, здравето ви, децата ви, приятелите ви, страстите и предпочитанията ви – все неща, които ако загубите всичко друго и ви останат само те, животът ви ще бъде достатъчно пълен. Камъчетата са другите неща – работата ви, къщата ви, колата ви. Пясъкът е всичко останало – малките неща.

И продължава – Ако най-напред сложите пясъка в съда, няма да има място за камъчетата и топките за голф. Същото се случва и с живота. Ако губите времето и енергията си за дреболии, никога няма да имате място за нещата, които са важни за вас. Обръщайте внимание на нещата, които застрашават щастието ви. Погрижете се

най-напред за топките за голф, за нещата, които наистина си заслужават. Подредете приоритетите си. Останалото е само пясък.

Това беше притчата. Хареса ли ви? С тази тема ще се опитам да ви помогна да се насочите към важните неща във вашия живот (топките за голф и камъните) и да не губите времето и парите си за дреболии (пясъка).

Животът е пълен със стрес, задължения и отговорности. Казвате си „**Аз работя много, изкарвам някакви пари и заслужавам да си купя това или онова**„, особено в случаите, когато шефа ви е обвинил вас за последната провалена сделка или закъснял доклад. Тогава си купувате нещо скъпо или отивате на луксозен ресторант. Така се чувствате по-добре, нали? Краткия миг на щастие, обаче свършва когато пристигне сметката. Истината, разбира се, е друга – **колкото повече харчите, толкова по-малко спестявате, толкова по-зависими сте и по-дълго ще работите за идиоти като шефа ви!**

Пристрастяването към безсмислените покупки (особено, ако не можете да си ги позволите със собствени средства) е подобно на зависимостта към алкохола, тютюнопушенето, интернет и други. Ако сте от тези хора, може би тази зависимост идва като модел от вашите родители, но добрата новина е, че можете да промените тези навици.

Къде отиват парите ми?

Миенето на зъбите, ходенето на фитнес и разделното хранене са добри навици. Да харчите по-малко, отколкото изкарвате и да спестявате за важните цели в живота си са финансовия еквивалент на тези навици.

Първата стъпка, за да придобиете навика да спестявате повече от вашия доход, за който сте работили усилено, е да знаете за какво харчите парите си. Следващата стъпка е да направите анализ на тези разходи. Такъв анализ ви е нужен в следните случаи:

- Вие чувствате, че вашите разходи са извън контрол или не знаете, за какво отиват парите ви.
- Не спестявате достатъчно пари, за да постигнете важните цели в живота си (топките за голф и камъните, нали си спомняте).
- Предстои важна промяна във вашия живот като сватба, стартиране на бизнес, покупка на жилище и други, а вие нямате достатъчно средства, за да посрещнете това събитие.

- Не може да изберете между две алтернативи, защото не знаете какви ще са разходите, свързани с тях. Например, между коли на различно гориво – бензин, дизел и газ. За да изберете тази, която ще е с най-нисък разход за гориво, трябва да знаете какви са средните ви разходи за гориво на година.

Шерлок Хоумс на месечните разходи

Проследяването на месечните разходи наподобява малко детективска работа. Вашата задача е да разследвате престъплението „Харчене на месечния доход“. Уликите са някъде около вас – може би още са на бюрото ви във вид на платени сметки за ток или парно. Ако не водите точна сметка за вашите разходи, вие имате само смътна представа, за какво отиват те. Няма страшно! Има различни начини, за да следите разходите си и не е нужно да записвате всичко.

За начало опитайте се да възстановите събитията от последния месец. Започнете с големите разходи. Ако имате късмет бележките от платените битови сметки ще са още на бюрото ви или в някоя кутия. Добавете вноските по кредитите и лизингите. Транспорта във вид на гориво или билетчета за градски транспорт също е от големите разходи. Остана ли друг голям разход? Ремонт на автомобила или почивката в Гърция. Добавете и тях.

Сега помислете за един нормален ваш ден. Пиете кафе сутрин, на обяд сте в любимото си заведение, а вечер излизате на вън за лека салата с бира или вино. Горедолу колко са разходите ви на ден? Добавете някаква средна сума за дребни покупки като кроасани и чипс и умножете сумата по 22 дни. Така ще имате дневните ви разходи за един месец.

Сега помислете какво правите събота и неделя. Как прекарвате един нормален уикенд? Сметнете разходите и ги умножете по 4, колкото са уикендите през месеца. Какво остана? Може би седмичното ви пазаруване от супермаркета? Добавете и него. Ако плащате предимно с дебитна или кредитна карта ще ви е доста по-лесно да разберете къде са отишли парите ви.

Получената сума представлява месечните ви разходи. Сега извадете от месечните ви доходи тази сума. Разликата е това, което ви „остава“ на месец и можете да отделите за важните цели в живота ви.

Но, да се върнем на детективската работа, т.е. проследяването на разходите ви. Трудно ли ви беше да се справите с тази задача? Забравихте ли някои голям разход?

Наистина ли ви остават в края на месеца толкова пари, колкото е разликата между доходите и разходите или тя изчезва някъде за дребни (като пясък) покупки.

Аз съм правил този тест на моите клиенти, когато работех в банковата сфера. Питам за дохода, после за основните разходи, слагам някаква сума за „други“ покупки. Накрая питам дали клиента е спестил нещо последната година и дали има някакви по-големи покупки като автомобил, битова техника или скъпа почивка. Ако той е казал истината, сумата на месечния „остатък“ умножена по 12 (месеца) трябва да даде стойността на спестяванията и по-големите покупки. Ако има големи разминавания, нещо не е наред.

Как най-лесно да записваме разходите си

За да ви е лесно следващия месец, когато искате пак да разберете къде са отишли парите ви през месеца, е хубаво да си записвате разходите. Не е необходимо да сте „счетоводител“ и да записвате всичките ви покупки. Достатъчно е да определите няколко по-важни категории. Такива може да са Битови сметки, Кредите, Лизинги, Транспорт, Ремонт, Джобни пари, Почивки, Мебели и други, в зависимост от основните ви разходи.

Самото записване може да стане по много начини. Най-лесният е на лист хартия с молив. Аз използвам един джобен тефтер, който съм го разграфил на три колони: Дата, Описание и Сума, като в описание записвам с една-две думи какъв е разхода, за да се сетя на края на месеца в коя категория да го сложа. Вместо Описание може да ползвате и директно Категория, но аз като счетоводител по образование искам да мога да стигна до първоизточника :).

Другия вариант е в електронна таблица или директно в някое web-приложение като www.myPocket.bg.

След като вече следите месечните си разходи и знаете тяхното разпределение по категории, стигаме до още по-интересната част. В нея, вие вече ще сте финансиста, а не детектива :). Тази част е анализа на разходите ви, който ще ви помогне да взимате по-добри финансови решения за в бъдеще.

Ще дам няколко примера за изводи от направен анализ на разходи от цитираната по-горе статия, които са по действителен случай :). Ето ги и тях: „Я, разходите ми за гориво са били 1,000 лева за последните 6 месеца и се увеличават всеки месец. Не е ли по-добре да си купя газова уредба, която ще си я изплатя само за шест месеца?“, „Жена, похарчили сме 300 лева миналия месец само за вечери в

ресторанти. Налагам вето!” и „Казах ли ти, че почивка в Италия щеше да ни излезе по-евтино от онзи мизерен хотел в Слънчев бряг. За другата година ще ме слушаш, разбра ли!”.

Как да определим и постигаме целите си?

След като научихме как да разберем къде отиват парите ни, сега идва ред на следващия урок за лични финанси. От него ще разберете как правилно да определите вашите цели и какво трябва да направите, за да ги постигнете.

Досега съм питал много хора какви са техните краткосрочни и дългосрочни цели. Получавал съм и смислени отговори, но повечето са се изчерпвали с **„Не знам. Може би да стана богат”**. Това показва, че в забързаното ежедневиe и стреса, на които са подложени, хората не се спират дори за миг, за да помислят какво искат да направят с живота си и къде искат да стигнат. В този урок ще се опитам да ви помогна да си отговорите на тези въпроси.

Преди да преминем към това как се определят и постигат различни цели, нека поговорим за вашето определение за „богатство” и отношението ви към парите. Няма да се учудите, ако ви кажа, че когато повечето хора чуят думата „Богаташ” си представят човек, който получава високи доходи, инвестира в недвижимо имущество, може да си позволи детегледачка и частни училища за неговите деца, прекалено зает да обръща внимание на приятелите и съседите си, със семейни проблеми и извънбрачни връзки. Разбира се, може да има изключения, но те само потвърждават правилото.

Какво НЕ можете да си купите с пари

Спомнете си за миг важните неща във вашия живот. Те включват ли моментите, когато си купихте кола или намерихте онова дизайнерско яке на половин цена? Най-вероятно не. Тогава единственото, което ви остава е да се доверите на поговорката „Най-ценните неща на света не се купуват с пари”. Жалко е, че повечето хора не са съгласни с тази мъдрост. Те си мислят, че повечето пари ще ги направят по-щастливи, защото ще имат възможност да пътуват по-често, да ходят на ресторанти или да си купят нова кола. Познавам много хора, които могат да си позволят тези неща, но не всички от тях са щастливи. Дори изследвания показват, че има слаба връзка между парите и щастието.

Всичко е в баланса (не счетоводния)

Вярвате или не, има хора, които спестяват твърде много. Какво означава твърде много? Ами толкова, че спестяването се е превърнало в основен смисъл на живота им. Спестяват от всичко – стоят на студено, за да не плащат високи сметки за ток или парно, купуват най-евтината храна, не ходят на кино или театър, лишават децата си и всичко това в името на „Бели пари за черни дни”. Те дори нямат цел (по-ранно пенсиониране, образование за децата или друга смислена цел).

Имало е моменти в моя живот, в които и аз съм си правил някакви тънки сметки да купя нещо с 3 лева по-евтино, само за да имам нещо спестено в края на месеца. Това е тотално грешно. Идеята е да има баланс. Откакто си записвам разходите видях, че най-големи „поражения” на месечния бюджет нанасят „непредвидените” разходи за застраховки, данъци, коледни подаръци, екскурзии и други, който се покриват само с текущите доходи.

Баланс, освен при спестяването и харченето, трябва да има и между печеленето на пари и личния живот. Знам какво ще кажете – „Сега периода е труден, всеки трябва да работи повече, за да оцелее, независимо дали има бизнес или е на трудов договор”. Съгласен съм, но за какво го правите? За да печелите повече пари, които ще ви направят по-щастливи или да осигурите семейството си. Но, дали сте щастлив когато си купувате нов телевизор или когато не виждате близките си, защото трябва да работите повече. Ще са ви останали ли приятели, когато станете богат? Замислете се върху това.

На другия полюс са хората, които живеят за мига, така сякаш утре никога няма да дойде. Това е присъщо на студентите и изобщо младите хора, както и на някои не чак толкова млади, които са „изпуснали” нещо и после си го наваксват. Но, обикновено, утре идва и тези хора се оказват неподготвени за него и последствията може да са тежки, защото единствената разлика между хората без спестявания и бездомниците е само няколко месеца без доходи.

Какви са вашите цели

Както написах в началото на статията, повечето хора нямат ясни цели и планове как да ги постигнат, а по-скоро желания. Разликата е в планирането. Затова много често използваме израза „изпадна ми нещо” като синоним на супер изгодна сделка (непланирана, естествено). Как може да ти изпадне изгодна кола, когато си си купил предишната преди по-малко година? Много често след това, съжаляваме горчиво и сделката се оказва не толкова печеливша.

Ако вие сте от останалите хора, които са започнали да превръщат желанията си в цели, вижте какви цели може да включите във финансовия си план:

- **Апартамент, ново строителство, на две спирки от Центъра.** Собственото жилище е българската мечта. Дори да живее под наем или в общежитие докато е студент, веднага след това всеки средностатистически сънародник чака да му „изпадне” нещо изгодно и с помощта на цялата рода, да премине в класата на собствениците. Това, че банката може да вземе жилището, дори само при едно закъснение на вноската, не е толкова важно. Тази мечта има дълбоки корени в нашата народопсихология, а 45 години зрял социализъм само са засилили желанието.

Моята цел е малко по-различна. Искам да живея в къща, колкото се може по-далече от центъра, да има двор, лятна кухня с барбекю, истинска механа под земята и гараж. Искам сутрин да си оставям колата някъде близо до метростанция или ЖП гара и от там да стигам до офиса ми с метро или влак, а не да се чудя къде да паркирам в центъра и всеки ден да имам дракотини по колата, които вече дори не боядисвам.

- **Кола, почивка в Гърция, голяма плазма и скутер за детето** – човешинка, както се казва. Това са нормални цели или както най-често се случва – непланирани покупки с кредит или на лизинг. Сега няма пак да казвам, че кола по-скъпа от това, което можете да си позволите със собствени средства, си е чист пасив. На всичкото отгоре, за него ще имате само разходи във вид на скъпи застраховки, данъци, поддръжка и други.

- **Образование за вас и за децата.** Тази цел е по-скоро желание при повечето хора. Те не планират какво обучение и какви сертификати им трябва. Всичко се случва хаотично. Ако сега е модерно да имаш MBA, всички хукват към първия университет, който я предлага. Дали той е извън Топ 1000 или извън Топ 5000, май няма значение. Същото е и със сертификатите. Било хубаво да имаш повече. Не е точно така. И веднага ще ви дам пример.

Аз притежавам сертификат по Human Resource Management, който досега не ми е донесъл нищо положително. След като го придобих, си го включвах в CV-то. Когато кандидатствах за работа, първото нещо, което ме питаха HR-ите беше именно за него. Но, впоследствие никой не ми предлагаше работа и аз не знаех защо (а бях най-добрият кандидат :)). Само собственичката на една HR агенция (ирландка), беше достатъчно честна да ми каже:

„Ти за какво кандидатстваш? За одитор/банкер или за специалист по човешки ресурси? Трябва да си малко по-фокусиран. А иначе, HR-ите са хора като всички останали. Те имат някакъв вътрешен страх и си мислят, че като имаш такъв сертификат, а те – не, ще им вземеш работата”. След този съвет, вече не споменавах за това обучение и нещата потръгнаха. Малко се отклоних, но този пример беше важен, за да видите, че не всеки курс или диплома си струва усилията и парите.

- **Стартиране на собствен бизнес.** Това, според мен, е естествена крачка в живота на всеки човек. Много от нас искат да се изправят пред предизвикателството сами да са си шефове. Основната причина за много хора това да е само мечта е липсата на достатъчно средства, за да напуснат основната си работа. Другото, което ги плаши е намаляването на техните доходи през първите години от стартирането на бизнеса.

- **Пенсиониране.** До последно се чудех дали да я включа тази цел в списъка. Причината за колебанието ми е, че никой не мисли за момента, в който ще се пенсионира и ще остане да разчита само на подаянията на държавата. За това се замислят само хората близо или на пенсионна възраст, но парадокса е, че те дори да искат да направят нещо, не могат. Какво е решението за тях?

Дори да не искат, повечето са принудени да работят и след като се пенсионира, защото с 200 или 300 лева е трудно да се живее. И така, вместо да се радват на заслужена почивка и да гледат внуците, те продължават да се трудят. Това води до доста негативни последствия и за икономиката като увеличаване на младежката безработица, по-високи осигуровки за останалите, а оттам и увеличаване на сивия сектор.

Какво можете да направите вие? За начало, просто да помислите по темата. Ако нещата продължават по същия начин и вие ще се озовете в положението на нашите родители, баби и дядовци. **Знаете ли в кой Универсален пенсионен фонд е вашата партия?** Ако той не управлява добре парите ви, по-добре го сменете.

Много специалисти биха ви препоръчали да се осигурявате за допълнително пенсионно осигуряване още след като започнете първата си работа. Аз бих ви препоръчал да правите това след 35-тата или 40-тата ви годишнина. Пак ще имате достатъчно време до пенсионирането, а и вноските няма да ви тежат толкова, защото се предполага, че ще получавате по-високи доходи от сега.

Това беше списъкът с основните цели. Разбира се, всеки е различен и може да има цели извън този списък, приложими за неговата ситуация. Постигането на

поставените цели, обаче, почти винаги изисква човек да има спестявания или както са казали китайците „Не чакай да ожаднееш, за да започнеш да копаяш кладенец” :).

Какви са вашите приоритети

Освен, ако не печелите наистина много пари или не сте получили огромно наследство от далечна леля в Нова Зеландия, вашите финансови цели превишават ресурсите, с които разполагате. Затова, трябва да подредите вашите цели по важност, т.е. да имате приоритети. Не искам да обобщавам, но повечето хора не го правят. Когато взимат едно или друго решение, те не се замислят кое е наистина важното за тях.

Хората, които постигат своите цели не са по-умни или с по-висок доход от вашия, те просто са си поставили правилните цели и работят здраво, за да ги постигнат, дори това да е на цената да променят някои от своите навици.

Как да се справим с дълговете си?

За мен, купуването на нови и по-модерни мебели или нова кола, които не може да си позволите (при това с кредит), е като да се храните непрекъснато в McDonald's и всеки път да си поръчвате диетична Кока-Кола – бързо решение, което няма почти никакъв смисъл (за справка вижте повечето американци). Лошият дълг също се отразява негативно на вашето финансово здраве.

Обратно, добрият дълг е една инвестиция във вас и вашето бъдеще – образование, недвижим имот или собствен бизнес и може да се сравни с яденето на плодове и зеленчуци. Но, както прекаления им прием може да ви докара проблеми със стомаха, така и прекаляването с добрият дълг може да влоши финансовото ви здраве. Май станаха твърде много метафорите с храната. Явно диетата, която спазвам в момента ми влияе по някакъв начин :).

Вижте цялата картинка

Много хора разглеждат спестяванията, инвестициите и дълговете си като отделни неща. Способността да погледнат личните си финанси в тяхната цялост им пречи да съставят правилния финансов план за себе си. Затова, ако имате спестявания (извън аварийния фонд) да погасите задължения по дълг с висока лихва – направете го, като започнете от дълга с най-висока лихва. Разбира се, вие ще намалите

спестяванията си, но ще погасите или намалите вашите задължения. Тук има едно изключение от правилото – ако дохода от вашите инвестиции е по-висок от лихвата по кредита. Има и такива случаи.

Всъщност, дори да се мислите за инвестиционен гений и смятате, че може да получите по-висока доходност от лихвата по кредитна карта, все пак си погасете лошите дългове. За да постигнете такава доходност, вие трябва да поемете и значителен риск (няма как) и все пак шанса да спечелите от тази „изключителна” сделка не е голям.

От къде да намерите пари, за да погасите вашите лоши дългове

Намирали ли сте някакви пари в джобовете на някое яке или палто, което не сте носили от дълго време? Аз – няколко пъти и винаги чувството е приятно (особено, ако якето не е мое :)). А намирали ли сте пари на улицата? В тази връзка, знаете ли как да направите много хора щастливи с малко средства? Сега ще ви кажа. Вземате 2 лева и ги разваляте на по 5 стотинки. След това ги разхвърляте на оживени места – спирки на градския транспорт, пред магазини или в някой парк. Вярвайте ми, няма по евтин начин да направите 40 човека щастливи поне за няколко секунди. Отклоних се малко.

Преди да тръгнете да пребърквате джобовете на всичките си дрехи или да обикаляте спирките, ще ви дам няколко идеи, откъде може да намерите пари, с които да погасите лошите си дългове:

- Продайте инвестициите, които най-вероятно няма да ви донесат приходи в бъдеще. Много хора притежават акции от компании или някакви фондове, които са придобили по различни начини. Сега е момента да ги продадете и да платите дълговете си с тях, ако все още имат някаква стойност.

Аз участвах много активно във втората вълна на масовата приватизация. Наред с доста акции, които ми донесоха няколко хиляди лева печалба (за студент не е малко), придобих и такива на 2 хотела. Собственика на първия придоби мажоритарен дял и го свали от борсата. Може и да е имало търгово предложение, но съм го изпуснал. По този начин, нямаше как да си продам акциите в него. Затова отидох на следващото Общо събрание. Там се заговорих с моите съседи по място и те ми казаха, че собственика все още изкупува акции на хотела. Видях се с него след събранието и той ми предложи доста добра цена за моите дялове. За акциите от втория хотел... Случайно да сте чували нещо за Сините камъни турист АД?

- **Вземете заем от приятели или роднини.** Те ви познават и не са толкова безсърдечни като банкерите. Ако имате такива близки с излишни пари (дай, Боже, всеки му) може да ги помолите да ви помогнат с вашия дълг в замяна на малка лихва по заема. Много внимателно обаче с тези кредити. Аз имам лоши спомени от такива услуги. Един такъв заем от „до един месец” се проточи над 1 година. Затова, може да подпишете просто споразумение с условията и сроковете по заема.

- **Вземете заем с по-ниска лихва от тази по кредита, които искате да погасявате.** Има застраховки Живот, които предлагат такива заеми срещу събраните средства по вашата партида. Друг вариант е кредит срещу залог на депозит или злато. При тях лихвите са доста по-ниски от тези по нормални потребителски кредити. Овърдрафта също може да се окаже добър вариант. Аз така погасих дълга по една кредитна карта. Проучих условията и се оказа, че по овърдрафта няма такси, а лихвата е наполовина от тази по кредитната карта. Моят съвет е: Проучете много внимателно (или се консултирайте със специалист) условията, таксите и лихвите по новия кредит, за да не се окаже, че няма финансов смисъл от погасяване на стария заем.

Как да се предпазим от изкушенията на кредита

Погасяването на дълговете е голямо предизвикателство, но съм сигурен, че може да се справите. Към предишните тактики, ще ви предложа още няколко, които да намалят влиянието на кредитните карти и потребителските заеми с високи лихви върху вашия живот.

- **Намалете лимита по кредитната си карта.** Ако не желаете или нямате възможност да погасите целия размер на кредитите, поне дръжте максималния лимит в определени граници. Не е нужно да приемате всяко предложение от страна на банковия служител за увеличаване на вашия лимит. Ако не се чувствате комфортно със сегашния си лимит, подайте заявление той да бъде намален. Друга причина за това е, че при някои кредитни карти минималната вноска зависи от този лимит, а не с изразходваната сума. Аз, самият, бях попаднал в такъв капан. Съгласих се да ми увеличат лимита почти двойно, но с това и месечните вноски нараснаха с толкова, което беше непредвиден разход за мен.

- **Никога не купувайте с кредит нещо, което се обезценява бързо** като обувки или дрехи.

- **Помислете за общия разход.** Всичко изглежда евтино, ако го разглеждаме през призмата на месечните вноски – така продавачите се опитват да ни убедят да си

купим неща, които не може да си позволим. Следващия път, когато някой ви предложи изгодни стоки на изплащане, извадете калкулатора и сметнете общата сума. Не е малка, нали?

Дебитната карта – най-доброто от двата свята

Добре звучи, нали? Кредитните карти, лесните стокови и парични кредити са основните причини хората да купуват неща, които не могат да си позволят. Простата логика е, че хората ще се въздържат от харчене, ако се откажат от тези изкушения. Това е много трудно, когато кредитните карти са приети навсякъде, а в големите магазини дебат малки армии от момичета в еднакви униформи, които ви предлагат „нещо на изплащане”.

Дебитните карти наистина предлагат най-доброто от двата свята. Те ви предпазват от необмислени покупки, които не може да си позволите и от трупането на нови дългове. Така ви помагат да постигнете наистина важните цели в живота си. Освен това, дебитни карти като VISA Electron се приемат почти навсякъде, където и кредитните карти.

Покупката на потребителски стоки, които не може да си позволим се превръщат в дългове с високи лихви, които от своя страна могат да доведат до финансови проблеми. А те са в основата на (почти) всички спорове и скандали, както в семейството, така и извън него. Финансовите проблеми могат да провалят целия ти живот или да го влошат значително.

Имам познати, които са толкова обсебени от покупка на нова техника, че почти всяка седмица си купуват нещо ново. Проблемът е, че тези стоки са на кредит и задълженията им непрекъснато се увеличават. Накрая се стига до непрекъснат тормоз от колекторски фирми и опис на имуществото им от частни съдебни изпълнители. Така, че проблема е сериозен. В интернет дори четох за клуб на анонимните длъжници в САЩ, чиито членове се увеличавали много бързо.

Застраховането или да защитим това, което имаме

За много хора рисковете и застраховането не са от най-приятните теми. На никой не му е приятно да си помисли дори как може да пострада в някакъв инцидент или да се повреди имуществото, което притежава. Независимо дали го искаме или не, обаче, те са част от нашия живот и е добре (в някои случаи дори задължително) да ги управляваме, за да защитим това, което имаме и сме изградили през годините.

Като стана въпрос за рискове, знаете ли какво е риск? Няма да ви мъча. Риск е вероятността да се случи дадено събитие, което да ви причини загуби. Сега вече е по-лесно да разпознавате рисковете, които ни заобикалят. Основните са загуба на живот, загуба на трудоспособност (временна и трайна), загуба на доход (от заплата, наем, бизнес), загуба или повреждане на имущество и други.

Какво означават рисковете за мен?

Добре, има рискове, но какво означават те за всеки един от нас и каква е връзката им с личните финанси? Ами, реализирането на тези потенциални рискове може сериозно да навреди на вашите краткосрочни и дългосрочни цели (спомняте си целите, нали?). Като примери мога да ви дам – да изгори дома ви, да претърпите инцидент или да останете без доход.

Как да се справим с рисковете?

Има 4 начина да се справим с рисковете и ние използваме един от тях, независимо дали го осъзнаваме или не. **Първия метод е приемане на риска.** Това означава, че вие приемате риска и последиците от него. Примери за рискове, които приемате са по-бързото шофиране, ухапване от съседското куче или малко вероятни събития като нашествие на извънземни :).

Втория метод е да намалите риска. Това означава да предприемете съзнателни действия, за да ограничите проявлението на риска и евентуалните загуби от него. Чудесен пример за това е паркирането до стена и далече от други автомобили, за да предотвратите появата на онези дразнещи драскотини по вашата кола. Честно казано, при мен това не помага. Дори да паркирам на празна ливада, пак ще се намери някой, който да ме одраска.

Третият метод за справяне с рисковете е съзнателно да ги избягвате. Например, ако вие се страхувате да не си счупите нещо при падане, просто не ходите на

ледената пързалка. Спомням си един футболист, който се страхуваше да лети със самолет. Той пътуваше само с автомобил, когато неговия отбор гостуваше.

И последния метод, върху който ще се фокусираме в този материал, е **прехвърлянето или споделянето на риска с друг**. Всъщност, това е застраховането. Пример за това е, когато плащате определена сума (премия) на дадена застрахователна компания в замяна на това, тя да покрие загубите ви, ако се случи нещо с вас или вашето имущество.

След като вече знаем какво е застраховане, каква е неговата роля в личното финансово планиране? Ще използвам една футболна метафора, за да го опиша по-ясно. Ако инвестирането в различни активи с очакване те да ви донесат определена доходност, която да „бие“ инфлацията е нападението на един отбор, то застраховането е неговата защита. Тя ще ви предпази от голове (загуби) във вашата врата. Моят съвет е да погледнете цялата картинка на вашите финанси, така както един футболен треньор гледа на отбора си, защото защитата е важна толкова, колкото и нападението. Хареса ли ви тази метафора? Сега да преминем нататък с основните принципи в застраховането.

Вероятност и застрахователна общност

Всяко събитие в нашия живот има известна степен на несигурност или случайност. Не можем да кажем със 100%-ова сигурност, че нещо ще се случи в точно определен момент. Да, има събития при които вероятността да се сбъднат е 80%, 90% или 99.99%. Ще направя една аналогия със заровете за игра. Каква е вероятността да се падне 3-ка от първото ви хвърляне? Ами, 1 към 6 (защото зара има 6 цифри). А какъв е шанса да се паднат две 3-ки, ако хвърлим два зара? Не го смятайте, отговора е 1 към 36, т.е. вероятността е 6 пъти по-малка. А сега си представете каква е вероятността да се паднат само 3-ки, ако хвърлим 100, 1 000 или 100 000 зара...

Горния пример илюстрира един от основните принципи в застраховането – застрахователната общност. Колкото повече са застрахованите срещу един и същи риск за едно и също време, толкова и вероятността да се реализира този риск за всички в общността е по-малък. Това е и причината застрахователите да правят всичко възможно да имат повече клиенти по даден вид застраховка, т.е. по-добре да разпределят риска върху тях и единичната цена за всеки да е по-ниска.

Няма нещо, което не може да се застрахова

Както видяхме в горния пример, колкото по-голяма е общността от застраховани, толкова риска да се случи нещо на всички е по-малък, а и от там цената на тази застраховка е по-ниска. Има логика, нали? За да видите как работи този принцип на практика ще ви разкажа един случай от преди две седмици. Отидох при служител на дружеството, където ми е здравното осигуряване и го попитах каква е цената за пакет „Дентална помощ“ за индивидуални клиенти, защото в момента моя работодател не го е включил.

Той директно ми каза „Щом искаш такъв пакет, значи със сигурност ще се възползваш от него сега или съвсем скоро. Каква цена да ти дам? Тя ще е много близка до тази, която трябва да платиш, ако отидеш на зъболекар без никаква осигуровка. Но, ако работиш във фирма със 100 служители и навиеш работодателя да ги осигурява всичките за този пакет, цената за един осигурен ще е много по-ниска. Причината е, че от тези 100 служители в годината ще се наложи на 15 или 20 да посетят зъболекар и така риска ще се разпреди по-равномерно“. Този пример много добре илюстрира какво е застрахователна общност.

Обратно, колкото по-малка е общността, т.е. по-малко хора искат да се застраховат срещу даден риск, толкова цената е по-висока. Например, аз искам да се застраховам, че утре слънцето няма да изгрее, защото имам панически страх от това. Отивам при застрахователя и той ми казва „Няма нещо, което не може да се застрахова... просто цената ще е различна“ и ми предлага да ми плати 100,000 лева, ако утре слънцето не изгрее. Супер, нали? В замяна, обаче, иска 101,000 лева като премия. От тях 99,900 лева, за да ми покрие риска, защото вероятността утре слънцето да изгрее както обикновено е 99.9% (изчислили са го едни хора, наречени актюери) и 1,100 лева административни разходи по сключването на застраховката и издаването на полицата.

Какво е финансова отговорност?

Ако вие с вашите действия или бездействия сте причинили вреда на някой друг, вие сте отговорни за това. В днешно време, това означава, че вие сте финансово отговорни за щети причинени на някой друг или на неговата собственост. Този принцип е по-известен като „Чупи – купи“ :). Например, ако вашето куче ухапе друг човек, вие трябва да покриете разходите по лечението на ухапанието, или ако сте виновен за пътен инцидент, вие сте финансово отговорен към пострадалия водач и неговия автомобил.

Също така, ако предоставяте медицински, финансови, правни или каквито и да е било други съвети и услуги, вие сте отговорен и трябва да обезщетите вашите клиенти за претърпени вреди и загуби в резултат на неподходящи съвети или некачествени услуги. Въпреки че, в България този принцип не винаги се спазва, той е основополагащ за всяка правова държава, в която демокрацията и справедливостта са на почит.

Имам излишни пари. Къде да ги инвестирам?

Имате ли някакви заделени пари по банкова сметка или вкъщи, скрити най-отзад в гардероба? Независимо дали сте ги спестявали няколко години, получили сте великденски бонус или сте продали малко наследствена земя, сега те са ваши и вие трябва да решите какво да правите с тях. Тук няма правилни и грешни решения. Просто едните са по-умни от други.

Първото нещо, което питам, когато получа подобен въпрос е „Какви са твоите цели?“ и най-често получавам отговор „Какво значение има това? Аз те питам какво да правя с тези 5,000 лева, а ти ми говориш за някакви цели“. Защо целите са важни? Човек е устроен така, че винаги преследва някакви цели, независимо дали ги нарича желания, мечти, копнежи, „смисъла на живота“ или по друг начин. Аз наричам целите „мечти с крака“, защото те ще ни отведат някъде. Те са това, което ни движи напред. Те са това, което искаме. Защо например ставаме сутрин от леглото? Защото искаме нещо. То може да бъде тривиално като да отидеш на кино или да бъде велико, като подобряване живота на другите чрез това, което правим всеки ден на работа или като собствен бизнес.

Ако имате потребителски кредити – погасете първо тях

Следващия ми въпрос е дали човека има някакви потребителски кредити, взети стоки на изплащане или неиздължен лимит по кредитната си карта. Ако има, първото нещо, което препоръчвам е спестените пари да се използват за погасяване на тези дългове. Много хора не са съгласни с това. В техния ум, едните са пари за удоволствия (спечелени, изкарани с труд или с късмет), а другите ги свързват с някакво бреме, което виси над главите им. И не искат да ги смесват. Те, обаче, трябва да погледнат цялата картинка. Ако погасят дълга си, ще освободят дори ума си. А ако погледнем чисто финансово на въпроса, няма да плащат лихви (които достигат до няколко хиляди процента при т.н. бързи кредити) и „освободените“ пари ще могат да ползват за постигане на други цели.

Да се върнем на въпроса със спестените пари. Неговия отговор зависи, освен от вашите цели, и от конкретната сума, защото има голяма разлика между това да имаш 3,000 лева и 100,000 лева. И така нека разгледаме няколко примерни суми и какво може да направите с тях, като това са само идеи и решението зависи от ситуацията, в която се намирате.

Между 0 и 5,000 лева: Финансирайте краткосрочните си цели

С такава сума в джоба или в банка, трябва да помислите за осъществяването на вашите краткосрочни цели. Например, имате ли **авариен фонд** (бели пари за черни дни)? Ако нямате, сега е точния момент да си направите. Никога не знаете кога ще ви потрябват пари за някоя непредвидена ситуация като по-голям ремонт на автомобила или разходи за лечение. А колкото и да си мислите, че на вас това няма да се случи, живота ни показва, че не е така.

В идеалния случай, трябва да имате спестени пари, които да ви позволят да покривате разходите си между 6 и 12 месеца, ако останете без доходи. Тези спестявания трябва да са ликвидни (т.е. да може да си ги вземете сравнително бързо и без разходи). Пример за това е депозит за по-кратък срок, който се подновява непрекъснато. Да, може и лихвата да му е малко по-ниска от едногодишен депозит, но няма да загубите много от лихвата, ако ви се наложи да го прекратите преди падежа. Този аvariен фонд ще направи живота ви малко по-лесен и ще ви спести нерви, ако се случи нещо непредвидено.

Друга опция, за която може да помислите (ако вече имате аvariен фонд) е да финансирате някоя или няколко от краткосрочните си цели. Например, ако сте планирали да се запишете на някакъв курс в началото на следващата година, който наистина ще ви е полезен и наученото от него веднага може да го приложите във вашата работа или бизнес, може да използвате спестените пари, за да се запишете на този курс още сега. Така, тези пари ще се използват разумно, за да постигнете една от краткосрочните си цели по-рано от предвиденото.

Между 5,000 и 20,000 лева: Инвестирайте в средносрочните си цели

С тези пари трябва да помислите за средносрочните си цели (до 5 години). Събирате ли пари за нова кола, за покупка на парцел за вила или да погасите предсрочно ипотечния си кредит? Ако е така, помислете как най-добре да използвате спестените пари, за да финансирате тези цели. Това може да стане веднага (ако има изгодни предложения или колата ви е вече за смяна) или с

краткосрочни инвестиции в рамките на няколко години, за да си купите по-хубав парцел или по-добра кола, ако вземем предвид горните цели.

Ако нямате такива цели или спестовния ви план за тях се изпълнява и няма нужда да ги постигате по-рано или да отделяте допълнителни суми за тях, трябва да се ориентирате към някои дългосрочни инвестиционни стратегии, които ще увеличат богатството ви в дългосрочен план. За да го направите е хубаво да започнете да се интересувате от начините за инвестиране и да подобрите финансовата си грамотност.

Добро начало е да закупите акции от взаимен фонд със среден рисков профил и съответно средна доходност. Такива фондове инвестират предимно на паричния пазар и в облигации на различни общини и компании. Много малка част от техния портфейл е в акции.

Между 20,000 и 100,000 лева: Помисляте за дългосрочните си цели

Ако имате толкова пари и не мислите за никакви дългосрочни цели, ви трябва малко повече информация за управлението на вашите финанси. Няма нужда да бързате да решавате къде да инвестирате тези пари, но е време да помислите каква да бъде вашата стратегия и как тя ще отговори на вашите нужди. Тъй като става въпрос за сравнително голяма сума и дълъг период от време и трябва да се вземат предвид много неизвестни, е добре да се допитате до приятел, който разбира от финанси или до Личен финансов консултант.

Добри цели, които могат да се финансират с подобна сума са образованието на вашите деца (независимо дали имате в момента и на каква възраст са сега) и спестяване за вашето пенсиониране (не е необходимо да е в пенсионен фонд, може да е във взаимен фонд или в спестовна сметка). А вие искате да се пенсионирате с добър доход и вашите деца да учат в престижен университет, нали?

Друга опция за финансиране с тези пари е собствен бизнес. Това май е най-често срещания отговор, който съм получавал от хора със спестени пари в такъв размер. Дали вие ставате за предприемач и дали имате нужните знания и умения, за да оцелеете първите години и да изградите солиден бизнес, е тема на друга статия. Аз имам поредица „Стартиране на собствен бизнес“. Прочетете материалите от нея и преценете дали ще се справите и дали ви трябва някаква помощ за това. Тук, единствения ни съвет е да инвестирате колкото е възможно по-малко средства, за да фалирате бързо и евтино, ако се наложи.

Над 100,000 лева: Живота може да ви се промени

Ако говорим за толкова много пари, финансовото ви положение може да се промени завинаги, стига да вземете верните финансови решения.

Въпреки че, акциите винаги са добро решение, при тази сума е добре да помислите и за други опции. Една от тези възможности е да закупите недвижим имот с цел инвестиция. Сега е идеалната възможност за това. Предлагането е в пъти по-голямо от търсенето, което понижава цените и прави продавачите склонни да преговарят. Този имот може да е в големите градове с цел отдаване под наем или в някой от курортите ни.

Не препоръчвам инвестирането в собствен бизнес с подобни суми, ако нямате опит като предприемач. Това е една от грешките, които допускат много хора, озовали се с много пари в джоба. Мислят си, че всичко се прави с пари и бизнеса е най-лесното нещо на света. Това, разбира се, не е така. Едно е да си служител или работник, друго е да си работодател. Най-малкото мисленето е съвсем различно.

Как да инвестирате умно в акции

Ако сте решили да инвестирате в акции, ето моята история и грешките, които допуснах. В средата на 2007 година, след като видях, че цените на всички акции растат, реших да инвестирам на българската борса. Направих анализ на пазара (който тогава беше напълно излишен, защото цените на всички акции се покачваха) и избрах да инвестирам в Химимпорт, Софарма, Евроинс, Централна кооперативна банка и Еврохолд. Така щях да диверсифицирам т.е. да разпределя риска. Във всяка от компаниите вложих еднаква сума.

Първите месеци беше страшна еуфория. Цените на акциите скачаха буквално всяка минута. Бях си направил файл, който тегли текущите котировки и ми смята „печалбата”. А тя не беше никак малка. И тогава дойде „Черния четвъртък” (20 декември 2007 година) на Българската фондова борса. За минути повечето акции се сринаха с над 10 процента. Причината за това беше масирана разпродажба на акции от пенсионните фондове на Алианц. Това, както се оказа по-късно, беше началото на края.

В първия момент всеки си мисли, че това е само временно явление и цените ще се възстановят. Но това не се случва. Следва ново понижение на акциите. Преценяваш, че все още си на печалба и няма смисъл сега да продаваш

„подценени” акции. Спада, обаче продължава. Осъзнаваш, че вече си на малка загуба. Мислиш си, че щом цените пак се покачат и излезеш на нула ще си продадеш акциите. Но цените продължават да падат. Вече загубата ти е по-голяма. Все още имаш надежда за ръст. Скоро надеждата се изпарява.

Изчакваш още малко, но цената се понижава още и се задържа на едно ниво няколко месеца. „Няма смисъл да продавам. Това е дъното. Няма на къде да пада още” – си мислиш, но пазара те опровергава. Чак половин година след това осъзнаваш, че ще си на загуба от тази инвестиция и трябва да се отървеш от нея колкото се може по-бързо.

Крайният резултат беше около 30% загуба и доста научени уроци, които няма кой да ти ги каже в университета или на някой курс. Сега ще ги споделя с вас:

1. Не инвестирайте в компания, чиято дейност не може да обясните с едно изречение. „Разработка на революционен продукт” не е сериозно обяснение. Идеалната инвестиция е в компания с ясна дейност (като производство на лекарства) и ясни цели, а не например застрахователно дружество, което по-голяма част от печалбата му е от търговия с акции. Този съвет, между другото, не съм го измислил аз, а е на най-големия инвеститор на нашето време – Уорън Бъфет, но за съжаление аз го научих в последствие и по трудния начин.

2. Не инвестирайте в холдингови структури с много дъщерни фирми, особено на пазари (като българския), където все още има пропуски в регулациите. Още по-лош вариант е, ако холдингът има неясна структура. Такъв пример е едно дъщерно дружество да притежава друго, което от своя страна е акционер в компанията-майка. Като одитор съм се нагледал на разни легални счетоводни трикове, с които се намалява печалбата или се източва компанията от някой от основните акционери. Като допълнение ще добавя, да не купувате акции на фирми с неясни собственици, като офшорна компания на остров Ман. Знам, че е легално, но това не е във ваш интерес.

3. Проучете предварително компанията много внимателно. Направете си собствен анализ. Много често в инвестиционните сайтове не е публикувана цялата информация. Това се нарича Фундаментален анализ т.е. каква е основата (фундамента) на фирмата и нейните финансови показатели. Другият тип анализ е Техническият анализ. Той изследва само движението на акциите на компанията на борсата, но често той се влияе от слухове и външни събития. Аз ако бях направил добър фундаментален анализ щях да избира компании с по-добра основа, чиито акции в последствие загубиха най-малка стойност на борсата.

4. Ходете на Общи събрания. Едно от най-важните права, което ви дава притежанието на акции е право на глас в Общото събрание на компанията. А това е висшия управителен орган. Ако вие притежавате малка компания ще искате вие да си взимате решенията, нали? Така е и с големите акционерни дружества. На Общото събрание ще се информирате как се справя фирмата, има ли промени в ръководството и др. На тези събрания, някой път може да разберете и доста важни неща от „кухнята”, които няма да разберете от медиите. Също така, ще може да зададете въпроси на ръководството, ако нещо не ви е ясно. Не се притеснявайте да питате, вие сте техния шеф и те са длъжни да ви отговорят.

5. Информирайте се непрекъснато за състоянието на компанията. Сега има много източници за това (като www.investor.bg). Там често има и форуми, където обикновените акционери споделят информация (и слухове) за дружеството. За да може да разчитате обаче информацията в тези сайтове е необходимо да се запознаете с основни финансови термини.

6. Не се привързвайте към акциите. Те не са ваши деца. Чувството да си собственик на малка част от голяма компания е страхотно, но акциите са само един инвестиционен инструмент. Когато виждате, че цените им падат или имате информация за това, най-разумното нещо е да продавате, дори с малка загуба. Ако изпуснете този момент, не се колебайте да го направите на по-късен етап с цената на по-голяма загуба. Цените на акциите нямат „дъно”. Може да станат и 1 стотинка. Най-добре предварително си определете праг на цената, под който да продадете дяловете.

Някои хора купуват акциите и ги държат за много дълъг период от време („buy and hold” стратегия), например 10 или повече години, но вие ще имате ли търпението да не ги продавате през това време? Аз ако бях продал акциите си в началото на спада (както ме съветваха, между другото), щях да съм на доста добра печалба. Но това е един от уроците, които трябва да научите по трудния начин.

7. Купувайте само често търгувани акции т.е. с по-голяма ликвидност. Знам, че се изкушавате да купите дял от онази малка технологична компания с голям потенциал, но риска след това да няма на кой да си продадете акциите е доста висок, дори цените да са се покачили. Какво като притежавате акции за 100 хил. лева, когато няма кой да ви ги купи?

Аз бях придобил акции от втората вълна на масовата приватизация в един хотел. Няколко месеца след това новия собственик свали акциите от борсата и нямаше на

кой да ги продам. Отидох на следващото Общо събрание, разпитах останалите акционери и те ми казаха, че собственика изкупува акциите на много добра цена. Намерих го след събранието и му продадох акциите. Между другото, от тези бонови книжки с малко отделено време за прехвърляне от роднини и регистрации спечелих около 3,500 лева (при вложени около 30 лева), а това не беше никак малка сума за студент.

Сега, като се замисля, не съжалявам че съм загубил малко пари на борсата. Уроците, които научих се оказаха доста по-ценни. Те ми помогнаха при други успешни инвестиции следващите години.

Заклучение

Това бяха моите лични истории за лични финанси и уроците, които научих по трудния начин. Надявам се тази електронна книга да е един стимул да навлезете по-дълбоко в тази тема и да повишите финансовата си грамотност. А един човек, наясно с управлението на своите пари и начините за създаване на богатство, е готов да поеме по пътя на финансовата свобода и един смислен и достоен живот.

Ще се радвам да споделите вашето мнение за книгата – дали ви е харесала или не и как може да стане още по-добра и полезна. Имейлът ми е info@smartmoney.bg.

Това е електронна книга, в която съм събрал много лични истории за парите и тяхното управление. Когато я прочетете няма да станете финансови експерти, но ще искате да научите повече за това как да управлявате по-умно личните си финанси.

В книгата съм включил част от статиите, публикувани в сайта за лични финанси и собствен бизнес – SmartMoney.bg, както и в авторитетни издания като списание Мениджър. Уроците и съветите в тях са били полезни на десетките хиляди хора, които са ги прочели и са приложили на практика.

Ще се радвам, ако те са полезни и на вас и ще очаквам вашите лични успешни истории по пътя на създаването на богатство. Ще завърша с една мисъл на Стив Джобс, която е и моят съвет към вас:

"Времето ви е ограничено, затова не го губете, за да живеете чужд живот! Не влизайте в капана на догмата да живеете според очакванията на другите! Не позволявайте чуждите мнения да заглушат вашия собствен вътрешен глас! А най-важното е да следвате сърцето си и своята интуиция. Те, някак си, вече знаят какви всъщност искате да станете. Всичко друго е второстепенно“.